

ЕМПІРИЧНІ ЗНАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ (ЗАСАД) ЧИННОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЗЕМЛЕ- І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ (АКЦЕНТ НА АГРОСФЕРІ)

О.І. Ковалів

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник
Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)
e-mail: okovaliv@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>*

Проведено аналіз і синтез екологічних, соціально-економічних та нормативно-правових аспектів як чинників об'єктності й суб'єктності землі- і природокористування, що ґрунтуються на законах неживої і живої природи та суспільства й цілком узгоджуються із чинними нормами Конституції України. Доведено, що економіко-правові відносини в Україні потребують невідкладного конструювання конституційно вмотивованої системи господарського підходу до процесу землі- і природокористування, передусім на користь своїх громадян. Встановлено, що особливого підходу вимагає моделювання відносин щодо використання відтворюваних природних ресурсів, до яких належать: ґрунти, тваринний світ, мікробіота, сонячна, вітрова та інша енергія, атмосфера, гідросфера, наземна рослинність та інші природні ресурси. Узагальнено основні емпіричні знання на основі аналізу й синтезу соціально-економічних і нормативно-правових аспектів збалансованого користування природними об'єктами права власності Українського народу, особливо в агросфері, що ґрунтуються на законах неживої і живої природи та суспільства й цілком узгоджуються із чинними нормами Конституції України. Сформульовано необхідну та достатню множину фундаментальних науково-теоретичних аспектів як підґрунтя організаційно-економічних орієнтирів збалансованого природокористування внаслідок звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми.

Ключові слова: Конституція України, земля і її природні ресурси, когнітивна земельна економіка, природокористування, агросфера, система, суспільство.

ВСТУП

Здійснювана в Україні земельна реформа як аграрна не супроводжувалася відповідними теоретично осмисленими і практично обґрунтованими комплексними заходами загальнонаціонального значення. Хід земельних перетворень в Україні було зорієнтовано на плюралізм начебто рівноправності різних (д) форм власності на землю (фактично на земельні ділянки як нерухомість) та на “добровільному” створенні різних форм господарювання.

За умов посекторного реформування і непослідовності намагань проведення земельної і аграрної реформ поза часовими і просторовими параметрами фінансової, податкової, митної, природоохоронної, ресурсощадної, адміністративної та інших реформ сподівання на успіх були марними. Відсутність таких взаємоузгоджених кроків і механізмів не сприяла демократичному та правовому державотворенню і призвела до існуючого стану українських економічних, екологічних і соціальних реалій, у тому числі в сільській місцевості та в аграрному секторі держави. Майже не враховувалися основні змінні чинники економіки природокористування

як головні рушійні сили у прискоренні реформ і зростанні економіки, особливо на початковому етапі державотворення.

Подальші кроки реформування земельних відносин і нормування системи раціонального природокористування в контексті наближення України до вимог ЄС потребують мотивації заінтересованості всіх її учасників, удосконалюючи інституційну складову щодо реального укріплення державою з одночасним прискоренням соціально-економічного розвитку всієї країни, а також враховуючи чинники зовнішньої агресії та внутрішньої нестабільності.

У такому процесі насамперед необхідно здійснити безболісне для суспільства, в тому числі в аграрному секторі економіки, виправлення допущених помилок здійснюваної впродовж останньої чверті століття земельної реформи. Достатньо доказано й те, що теоретичне та методологічне осмислення новітніх науково обґрунтованих ідей автора цього дослідження щодо можливого “звершення” земельної реформи як комплексу нових організаційно-правових механізмів її реалізації, а не просто “завершення” того, чого насправді не відбулося

і що нав'язується суспільству, дасть можливість спокійно вийти із наявного стану.

Саме ця дійсність окреслила потребу посилення теоретичного осмислення і подальших наукових досліджень екологічних, фізико-технічних, математичних, соціально-економічних та нормативно-правових аспектів земле- і природокористування як підґрунтя організаційно-економічних орієнтирів (засад) збалансованого користування природними об'єктами агросфери України, що ґрунтуються на законах живої і неживої природи та суспільства й цілковито узгоджуються із чинними нормами Конституції України [1].

На такій же основі, застосовуючи систему моделювання емпіричних знань, в нас проявилася можливість узагальнити результати запланованих досліджень і сформувані необхідну та достатню множину окреслених аспектів, які б стали підґрунтям організаційно-економічних орієнтирів (засад) динамічно-ієрархічної рівноваги систем еколого-соціально-економічного (збалансованого) природокористування в Україні.

Незважаючи на непередбачуваний руйнівний військовий стан у державі, на скорочення фінансування НДР та незрозумілі нам причини фахового “кадрового голоду”, внаслідок чого була заблокована частина нашої науково-дослідної роботи (щодо аналізу й синтезу фізико-технічних й математичних аспектів як підґрунтя та до пошуку можливості приготування патентної заявки), керівнику завдання вдалося у 2022 році виконати основний масив запланованої фундаментальної роботи на тему “Обґрунтування теоретичних організаційно-економічних засад (орієнтирів) збалансованого користування природними об'єктами в агросфері України, що базуються на чинних норм Конституції України” — другого етапу наукового завдання 37.00.02.02. Ф. “Організаційно-економічні засади збалансованого користування природними об'єктами в агросфері України” (№ ДР 0121U108866).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У процесі аналізу наукових праць багатьох вітчизняних учених щодо пошуку шляхів (спосіб, механізмів) виходу з наявної української земельної кризи на засадах, щоб цілковито й адекватно базувалася б на чинних нормах Конституції України, а не на спотворених у гібридний спосіб трансформацій земельних відносин, та які б узгоджувалася з дією законів живої і неживої природи та суспільства, ми приходимо до висновку, що таких праць практично немає.

Водночас пошук публікацій із розв'язання на науковій основі наявних проблем і реалізації адекватної системи земле- і природокористування в цьому ключі вказує на численні наукові праці й публікації лише автора цієї статті (О. І. Коваліва), особливо опублікованих упродовж останнього десятиліття, що розкривають нову грань сучасної економічної науки — “когнітивну земельну економіку”, яка має емерджентний характер і є невід'ємною складовою ефективного впровадження всіх заходів, пропонуваного звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми [2; 3; 4].

Не зважаючи на спроби інших учених розв'язати наявні проблеми у звичній прорадянський (протиправний) спосіб (механізм), потреба логічного і конституційно-правового вирішення їх (проблем) залишалася досить актуальною, особливо в сучасних умовах трансформації суспільних відносин.

При цьому проявлення першорядної правовоповаги до адекватної імплементації чинних земельних норм Основного Закону України, вимагає одержання емпіричних науково-обґрунтованих знань про функціональну значущість змінних чинників як підґрунтя еколого-соціально-економічного природокористування в Україні з позицій національних інтересів.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В основу дослідження лягли нагромаджені наукові матеріали власного науково-практичного досвіду, у процесі нашої скромної участі в новітньому державотворенні Нової України, і здобуті нами нові знання “конституційного земельного прагматизму” в ракурсі економіки земле- і природокористування та охорони навколишнього природного середовища, що ґрунтуються на законах неживої і живої природи та суспільства й цілковито узгоджуються із чинними нормами Конституції України. Наші дослідження також опираються на наявні науково-практичні та юридичні матеріали, особливо нормативно-інформаційні (Конституція України, вітчизняні законодавчі і нормативні акти у сфері економіки природокористування і земельних відносин; матеріали і звіти Державної служби статистики України та Державного земельного кадастру). Для виконання поставлених завдань використовували такі доступні методи досліджень: монографічний (опрацювання наукових публікацій, в тому числі авторських, що публічно розкривають сутність досліджень на шпальтах загальнонаціональної преси); емпіричний метод, що об'єднує цикл збору та групування емпіричних фактів, формування, розробки та виведення гіпотез, які перевіря-

ються (тестуються) прогнозуванням із нового емпіричного матеріалу, і оцінки результатів перевірки (формування необхідної та достатньої множини фундаментальних аспектів як підґрунтя організаційно-економічних орієнтирів (в часі й просторі) динамічно-ієрархічної рівноваги систем еколого-соціально-економічного збалансованого користування природними об'єктами агросфери, що ґрунтуються на законах живої і неживої природи та суспільства і цілковито узгоджуються із чинними нормами Конституції України); абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення та формулювання висновків); аналізу та синтезу (обґрунтування методології системного дослідження) тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Затяжний і неоднозначний процес трансформації земельних відносин і природокористування в Україні, особливо в агросфері, як прорадянських рудиментів, *потребував* емпіричних досліджень як методу, що об'єднує цикл збору та групування емпіричних фактів, формування, розробки та виведення гіпотез, які перевіряються (тестуються) прогнозуванням із нового емпіричного матеріалу, і оцінки результатів перевірки. Саме на такій основі з використанням багатогранного фактового практичного досвіду нами *одержувались* уперше відповіді на відповідні емпіричні питання, які лягали в основу групування достовірних фактів, формування, розробки і виведення послідовності гіпотез і аксіом, оцінок результатів перевірки, а також конструювалася логічна система нової парадигми реального звершення земельної реформи в Україні.

Отримання нами науково обґрунтованих *теоретичних* знань, з метою подальшого (на наступному етапі досліджень) обґрунтування методичних засад збалансованого користування природними об'єктами в агросфері України як науково-практичні передумови звершення земельної реформи в Україні та втілення її на практиці *відбувалося* переважно за відомою логічною схемою функціонування емпіричного циклу: **спостереження** (англ. *Observation*) — збір та групування емпіричних фактів, формування гіпотези; **індукція** (англ. *Induction*) — розробка гіпотез; **дедукція** (англ. *Deduction*) — виведення послідовності гіпотез, які перевіряються прогнозуванням; **перевірка** (англ. *Testing*) — перевірка гіпотези з нового емпіричного матеріалу і **оцінка** (англ. *Evaluation*) — оцінка результатів перевірки (рис. 1).

Узагальнюючи емпіричні знання аналізу та синтезу соціально-економічних та нормативно-правових аспектів динамічно-ієрархічної

рівноважної системи земле- і природокористування (з акцентом на агросфері), одержані в результаті наших наукових досліджень, склали підґрунтя організаційно-економічним орієнтирам (засадам) такої системи, що узгоджуються з дією законів живої і неживої природи та суспільства й базуються на поглиблених знаннях сутності чинних норм Конституції України.

При цьому ключова роль відводиться формуванню механізмів реалізації цілей і конституційних прав громадян України та розвитку здорового громадянського суспільства, без чого немислимо розглядати будь-які суспільно-економічні, екологічні чи духовні відносини. Адже, не відкидаючи твердження ринкової економіки, де основною метою будь-якої діяльності є отримання прибутку, комерціалізація внутрішньої державної політики в Україні повинна ґрунтуватися на такій же основі, за умов дотримання вимог загальнонаціональних інтересів, держава має бути безпосереднім учасником цієї діяльності в інтересах громадян України на національному, регіональних та місцевих рівнях. За таких умов і сповідуючи філософські категорії гармонії і мір, ми здійснили пошук можливого балансування економічно обґрунтованих інтересів не лише до аграрного виробництва, архітектурно-будівельного освоєння території та інших процесів, але й щодо оздоровчих, рекреаційних, естетичних та інших чинників, що задіяні і мають безпосереднє відношення до земле- і природокористування та повноцінного життя в умовах українських реалій і викликів глобалізації [5].

Реальне бажання користувачів природних об'єктів досягти максимально можливого ефекту на власну користь, яке виникає в процесі природокористування, повинно супроводжуватися новими інституціональними чинниками, де

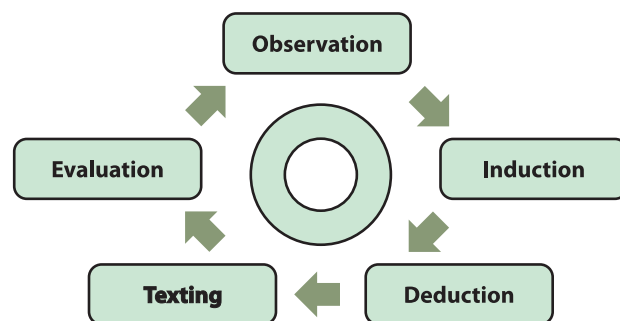

Рис. 1. Логічна схема функціонування емпіричного циклу отримання науково обґрунтованих знань для практичного їх втілення

Джерело: розроблено автором.

найважливішою ціллю і одночасно вимогою має бути правило формування комфортної життєдіяльності в гармонії з навколишнім середовищем у конкретних умовах і в межах впливу такої діяльності, створюючи блага для всіх громадян України [6].

Результати виконання фундаментальної науково-дослідної роботи на цьому етапі (2022) вказали на потребу в розкритті й інших граней прогнозування і проектування в системі державного регулювання та управління соціально-економічних і нормативно-правових аспектів як чинників об'єктності й суб'єктності земле- і природокористування, що узгоджуються з дією законів неживої і живої природи та суспільства, проявляючи чинні норми Основного Закону України [1].

Водночас підтверджено, що збалансоване формування і функціонування багатогранного аграрного алгоритму природокористування в цьому просторі потребує специфічного господарського підходу, оскільки охоплює відтворювані природні ресурси, що становлять сукупність об'єктів і систем живої природи, які займають понад 80% території держави. До них належать ґрунти, тваринний світ, мікробіота, сонячна, вітрова та інша енергія, атмосфера, гідросфера, наземна рослинність та інші природні чинники. Такі ресурси постійно генерують непозичений природний капітал нації [7].

Наявні знання дозволили нам розпочати обґрунтування і формування необхідної та достатньої множини фундаментальних науково-теоретичних аспектів як підґрунтя організаційно-економічних орієнтирів (засад) динамічно-ієрархічної рівноважної системи (збалансованого) користування природними об'єктами, що базуються на чинних конституційних земельних засадах.

Каркасну основу (підґрунтя) динамічно-ієрархічної рівноважної системи (збалансованого) користування природними об'єктами (в агросфері також) склали не лише науково-теоретичні, але і практичні усвідомлення та розкриття автором цілісно-множинної конституційної сутності чинних земельних норм (всіх частин ст. 13 і 14) Основного Закону України в системному взаємозв'язку з іншими нормами КУ, зокрема ст. 1, 2, 3, 4, 5, 41, 50, що стали аксіомами.

На такій же основі наукові теоретико-інформаційні уявлення, поняття та фактори функціонування ієрархічної системи звершення реформи, які вже визначені та діють у соціально-економічних ієрархічних динамічних системах багатьох рівнів як формальні кореляти "цілеспільного ефекту", дозволили автору самостійно створити раніше і вперше запропо-

нувати модель у формі піраміди функціонування когнітивної земельної економіки [8].

Ми прийшли висновку, що основними імперативними чинниками, які складають достатню множину фундаментальних науково-теоретичних аспектів як підґрунтя організаційно-економічних орієнтирів (засад) динамічно-ієрархічної рівноважної системи земле- і природокористування, що узгоджуються з дією законів живої і неживої природи та суспільства і базуються на поглиблених знаннях сутності чинних норм Конституції України, являються: право, власність, користування, зобов'язання, забезпечення, захист, господарювання, спрямованість, рівність, перебування, гарантування, набування, реалізація, відчуження, використання, відповідальність...

Саме на таких засадах нами пропонується нова парадигма економіки природокористування, побудована на принципах балансування і розмежування інтересів, зокрема відокремлення конституційного права власності Українського народу на природні об'єкти від прав власності на земельні ділянки як об'єкти цивільних прав (нерухоме майно).

Відтак усі громадяни України як єдині де-юре володарі свого основного національного багатства повинні розглядати своє право на землю та її природні ресурси не лише у віртуальному (декларативному) юридичному та в економічному ракурсі, але й реально сприймати та сприяти запровадженню інституалізації таких правовідносин [9].

Саме запропонована нами нова парадигма звершення земельної реформи в Україні ґрунтується на критичному аналізі системи найбільш загальних вихідних існуючої теорії й методології здійснюваних реформ в Україні, в тому числі й аграрної, а також їх наслідків. Зважаючи на те, що найбільш вагомим для України є аграрний сектор економіки, у дослідженні орієнтуємося на гармонізацію земельних відносин і комплексної державної регуляторної аграрної політики в Україні, дотримуючись принципу комплексності балансу інтересів усіх учасників процесу здійснення земле- і природокористування.

Особливий підхід має застосовуватися до щорічного використання родючих земель як основного відновлюваного засобу виробництва в сільському, лісовому та інших господарствах. Найбільш повноцінно наближеним суб'єктом, що об'єднує можливості реалізації норм права власності Українського народу і конкретної земельної ділянки у їх використанні, необхідно вважати громадянина-господаря, який одночасно уособлює співвласника природних об'єктів, члена місцевої територіальної громади, влас-

ника конкретної земельної ділянки і природокористувача [9].

Забезпечення реальних прав власності Українського народу на свою землю як на ключовий об'єкт життєдіяльності, на нашу думку, можливе лише за умов повноцінної інституалізації організаційно-правових засад, створюючи динамічно-ієрархічну рівноважну систему земле- і природокористування в процесі звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми, структурно-логічну схему якої наведено на рис. 2 [5].

Основа функціонування запропонованої структурно-логічної матриці — це безперешкодна і повноцінна реалізація права власності на:

- землю та її природні ресурси як об'єкт права власності всього Українського народу;
- земельну ділянку як на об'єкт цивільних прав (нерухомого майна);
- працю (розумову та фізичну) і приватну ініціативу та її продукти, включаючи інноваційні та інтелектуальні;

- знаряддя, засоби і предмети, що беруть участь у виробництві, наданні послуг, культурно-естетичній, духовній та ін. діяльності громадянина тощо [6].

Центральний вектор такого звершення — це досяжність рівня комфортної життєдіяльності людини-громадянина, її родини і громади, у процесі якої також забезпечується раціональне земле- і природокористування та збереження довкілля. Досягнення цієї мети вимагає реформування діючих державних інститутів із питань землі та її природних ресурсів, формуючи на їх базі позавідомчу Національну земельну установу (на подоби Національного банку України) як центральний орган із реалізації конституційних норм щодо єдиної національної регуляторної земельної політики.

Основні чинники нової парадигми звершення земельної реформи в Україні як підґрунтя організаційно-економічних орієнтирів (засад) збалансованого користування природними об'єктами, в тому числі в агросфері (рис. 3) [5].

Рис. 2. Структурно-логічна матриця основних чинників як підґрунтя організаційно-правових засад (збалансованого) природокористування
Джерело: розроблено автором.

Рис. 3. Структурно-логічна матриця основних чинників нової парадигми звершення земельної реформи в Україні як підґрунтя організаційно-економічних орієнтирів (засад) збалансованого користування природними об'єктами, в тому числі в агросфері

Джерело: розроблено автором.

Основними імперативними чинники в системі дії запропонованого звершення мають стати такі інституціонально-функціонуючі і стимулюючі фактори (заходи) як підґрунтя організаційно-економічних засад збалансованого користування природними об'єктами, в тому числі в агросфері, що ґрунтуються на законах живої і неживої природи та суспільства і узгоджуються із чинними нормами Конституції України:

- повсюдне державне землевпорядне і архітектурно-будівельне планування, прогнозування та нормування в межах загальнона-

ціональних вимог як інтересів Українського народу, особливо щодо територій рад базового рівня та екосистем елементарних водозборів і басейнів малих річок, та здійснення національної регуляторної політики моніторингу стану використання природних об'єктів у розрізі кожної території громад базового рівня та держави загалом;

- державне регулювання земельних та інших відносин у частині реалізації національних інтересів і забезпечення збалансованої постійно зростаючої інноваційної та інтелектуальної діяльності громадян України;

- гарантоване одержання основних рентоузгоджувальних прибутків (доходів) у вигляді чотирьох інтересів (R), пов'язаних із здійсненням раціонального земле- і природокористування, а саме за:

I (R_H) — право на загальнонаціональну власність (природні властивості землі);

II (R_D) — право власності на земельну ділянку як нерухомість;

III (R_{II}) — додатково вкладену працю (інтелект) і засоби (за господарське ставлення до землі);

IV (R_M) — монопольну (регуляторну) діяльність (стимулювання виробництва і реалізації продукції, в тому числі на експорт);

- функціонування позавідомчої Національної земельної установи — утримувача землі та її природних ресурсів (основного національного багатства) як оператора грошових надходжень до її бюджету та прозорих і прогнозованих видатків;
- формування комфортного простору й умов життєдіяльності;
- вільний розвиток приватної ініціативи та підприємництва;
- експансія вітчизняними товарами внутрішніх і зовнішніх ринків;
- вигідне кредитно-фінансове забезпечення лише учасників реалізації заходів нової парадигми звернення земельної реформи в Україні;
- сплата поміркованих податків, включаючи податок на нерухомість;
- збалансованість формування платоспроможних сімейних бюджетів, передусім учасників приватної ініціативи та підприємництва і бюджетів громад базового рівня, які активно формують та реалізують нову парадигму звернення земельної реформи в Україні та Державного бюджету;
- гарантованість безпеки громадян і їхньої законної діяльності та правовідносин;
- обов'язковість виконання інституціонально й реально визначених конституційних вимог і здійснюваних завдань як функціонуючих факторів усіма суб'єктами земле- і природокористування та споживачами компонентів довкілля в межах території України та невідворотності відповідальності за недотримання конституційних норм і за невиконання завдань у процесі звернення земельної реформи в Україні як нової парадигми.

Усі означені та інші права власності як головні чинники заінтересованості повинні приносити їхнім власникам відповідні збалансовані

прибутки (доходи), особливо рентоузгоджувальні (R_H ; R_D ; R_{II} ; R_M) [7].

Це можливо за умов прозорого і збалансованого функціонування різноманітних комбінацій складових права: володіння, користування і розпорядження (подібно до греко-латинського квадрата). Наприклад, володіючи трактором чи земельною ділянкою, можна їх не використовувати. Але чужим майном чи об'єктом без права власності розпоряджатися ним неможливо. Прикладаючи власну працю (розумову, фізичну), можна бути власником такого продукту і розпоряджатися ним як власним або ні. Таких варіантів щодо володіння, користування чи розпорядження, за наявності більшої кількості об'єктів і суб'єктів права власності, які братимуть участь у процесі земле- і природокористування, може бути багато і вони потребують адекватних економіко-правових відносин [5].

У сільськогосподарській, лісгосподарській, водогосподарській (рибній) тощо діяльності діє ідеальний варіант: одна особа (громадянин України) одночасно є співвласником землі та її природних ресурсів (об'єкта права власності всього Українського народу), власником земельної ділянки як об'єкта нерухомого майна, власником застосовуваної праці (розумової і фізичної) та приватної ініціативи, власником продукції і вироблених ним же продуктів, включаючи інноваційні та інтелектуальні, власником знарядь, засобів і предметів, що супроводжують життєдіяльність на відповідній території його самого (громадянина) та його родини, а також повноцінним членом громади.

Ми вважаємо, що лише за таких умов і лише до такого повноправного громадянина (власника-господаря) можна застосовувати поняття “власник землі”, “землевласник” та ін.

Зважаючи на багатогранність інтересів на одній і тій самій території, у процесі досліджень було раніше встановлено, що найважливішим кроком у досягненні успіху (насамперед на користь усіх громадян України) має стати впровадження нових механізмів отримання збалансованих прибутків (доходів) на користь усіх учасників такого земле- і природокористування, що базуються на новій рентній основі. Пропоновані всі чотири складові прибутків (доходів) як виразники певних інтересів є невід'ємними, рентоутворювальними, взаємопов'язаними між собою, всіма учасниками, які використовують і споживають природні ресурси, і державою.

Передбачається, що означені основні чинники звернення земельної реформи як нової парадигми і реалізація пропонованої комплексної національної регуляторної земельної політики на основі алгоритму функціонування земель-

них інтересів як чотирьох головних передумов досягнення успіху [7] відіграватимуть роль основного генератора і стимулятора зростання валового національного продукту і добробуту громадян України та забезпечуватимуть функціонування чистого і здорового довкілля, що наблизитиме українців до найвищих цивілізованих стандартів сучасних вимог як нового правопорядку, зберігаючи національні традиції на власній землі.

При цьому надважливим є доведений механізм, за якого величина рентоузгоджувального доходу (прибутку) від основного національного багатства як на природний об'єкт (R_H) не може бути меншою від рентоузгоджувального доходу за фактичну (ринкову) величину за власність на земельну ділянку як на об'єкт нерухомості (R_D) і також не може бути меншою за дохід від розрахункової величини за власність на земельну ділянку як на нерухомість (R_{BP}), обчисленої за обліковою ставкою Національного банку України від нормативної вартості одиниці земельної ділянки, яка, у свою чергу, не може бути нижчою за дохід від середньої ринкової вартості впродовж п'яти попередніх років аналогічної земельної ділянки як об'єкта нерухомості (B_C). Ця взаємозалежність спонукатиме учасників до взаємної заінтересованості. Прогнозне співвідношення між вартісними частками (R_H) і (R_D) в одному гектарі сільськогосподарських угідь (ріллі) середньої якості і продуктивності в Україні становить відповідно 0,65 і 0,35, що приймається нами як основні чинники процесу звернення земельної реформи в Україні щодо земель сільськогосподарського призначення [7].

Реалізуючи заходи звернення земельної реформи, необхідно також дотримуватись основної вимоги — невідворотної відповідальності, насамперед представників органів влади, включаючи правоохоронні органи і суди, за невиконання або сповільненість у виконанні поставлених завдань. Реалізація основних засадничих чинників має ґрунтуватися на таких принципах: приватна ініціатива та підприємництво; ринкові механізми; місцеве самоврядування; національна регуляторна політика.

Життєдіяльність в агроландшафтах усіх сільських родин — господарюючих суб'єктів на власній землі як основи генофонду української нації та безпосередніх учасників реалізації пропонованої державної політики України має відповідати принципам пріоритетності.

Зважаючи на те, що процес “звернення”, а не просто “завершення” земельної реформи в Україні є надважливим соціально-економічним чинником, виникає необхідність вдосконалення теоретичних і практичних засад як нової па-

радигми щодо формування земельних відносин та економіки природокористування з позиції національних інтересів.

Пропоновані заходи з врегулювання наявних проблем і становлення нових земельних відносин та природокористування в процесі звернення земельної реформи в Україні як національної регуляторно-управлінської політики в частині реалізації загальнонаціональних завдань та повноцінного гарантування й забезпечення реальних прав і свобод громадян покликані формувати національно свідомих і духовно багатих професіоналів високого гатунку, які максимально сприяли б формуванню соціально активної, творчої особистості, здатної до самостійної регуляції власної життєдіяльності в просторі побудови Нової України. Така особистість розглядається сьогодні як основний учасник раціонального природокористування, як важливий регулятор суспільного життя.

Впровадження систем і механізмів безкомпромісного верховенства загальнонаціональних, а не меркантильних чи “колонізаторських” інтересів у частині основного національного багатства — об'єкта права власності всіх громадян України й життєдайного простору не дасть можливості місцевим органам державної влади та органам місцевого самоврядування використовувати загальнонаціональні права власності, за винятком прав участі в організації раціонального природокористування, моніторингу і контролю за станом довкілля та повноцінного права володіння, користування і розпорядження нерухомим майном, включаючи земельні ділянки, що є державною чи комунальною власністю.

Для цього всі заінтересовані користувачі природних об'єктів в умовах чистого довкілля мають діяти лише в полі вимог загальнонаціональних інтересів, враховуючи місцеві особливості, і лише відповідно до нової конструкції запропонованих нами основних еколого-економічних, соціально-культурних та організаційно-правових чинників як інструментів і механізмів, застосовуючи науково обґрунтоване прогнозне моделювання розвитку (із деталізацією заходів) конкретних адміністративно-господарських територій у розрізі водозборів і природних екосистем із розподілом на довгостроковий і короткостроковий періоди. Основні регламенти здійснення земле- і природокористування в процесі життєдіяльності повинні впливати й базуватися на обов'язкових до виконання проектних рішеннях землеустрою і землевпорядкування та архітектурно-планувальної документації.

У процесі прогнозування, планування і формування в конкретному часо-просторі відпо-

відної системи еколого-соціально-економічного збалансованого земле- і природокористування як сталої динамічно-ієрархічної рівноваги, враховуються чинники об'єктності й суб'єктності таких відносин та їхні інтереси, які стануть підґрунтям організаційно-економічних орієнтирів (засад) звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми.

Рушійною силою стають інтереси всіх громадян України (на користь усього суспільства) і кожного зокрема до комфортної життєдіяльності в чистому середовищі та до набуття реального доступу до всіх природних компонентів (ресурсів), включаючи енергетичні, здорового способу життя, особливо до натуральних екологічно чистих здорових харчів і води, а також до повноцінного одержання збалансованих ренто-узгоджувальних прибутків (доходів) у процесі земле- і природокористування.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз і синтез екологічних, соціально-економічних та нормативно-правових аспектів як чинників об'єктності й суб'єктності земле- і природокористування, які ґрунтуються на законах неживої і живої природи та суспільства й цілком узгоджуються із чинними нормами Конституції України, а також узагальнюючі результати цьогорічних фундаментальних наукових досліджень підтвердили те, що економіко-правові відносини в Україні потребують невідкладного конструювання кон-

ституційно вмотивованої системи господарського підходу до процесу земле- і природокористування, передусім на користь ініціативних і правопослушних громадян України.

Множина сутності таких орієнтирів (засад) вказує також на еколого-соціальну рівновагу як динамічно-ієрархічну систему балансування інтересів із позиції верховенства права, де особливого підходу вимагає моделювання відносин щодо використання відтворюваних природних ресурсів, до яких належать також ґрунти, тваринний світ, мікробіота, сонячна, вітрова та інша енергія, атмосфера, гідросфера, наземна рослинність та інші природні ресурси.

Узагальнені основні емпіричні знання на основі аналізу й синтезу соціально-економічних і нормативно-правових аспектів збалансованого користування природними об'єктами права власності Українського народу, особливо в агросфері, що ґрунтуються на законах неживої і живої природи та суспільства й цілком узгоджуються із чинними нормами Конституції України, вказують на сформульовану необхідну та достатню множину теоретично осмислених і досліджених нами аспектів, які стануть підґрунтям організаційно-економічних орієнтирів (засад) динамічно-ієрархічної рівноваги систем еколого-соціально-економічного збалансованого природокористування внаслідок звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Ковалів О.І. Особливості земельних відносин та природокористування в інтересах Українського народу. *Ефективна економіка*. 2015. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4251> (дата звернення: 10.09.2022).
3. Ковалів О.І. "Cognitive land economy" as a way of accomplishment the objective laws of living and non-living nature and society. *Збалансоване природокористування*. 2021. № 2. С. 13–23.
4. Заїка А. О. Regulatory and legal support of land reform in Ukraine. *Збалансоване природокористування*. 2021. № 2. С. 24–34.
5. Kovaliv O. Теоретично-методологічні засади звершення земельної реформи в Україні як нова парадигма. *WSPYJPRACA EUROPEJSKA NR*. 2016. № 3 (10). Р. 35–47.
6. Ковалів О.І. Нова парадигма звершення земельної реформи в Україні — через "когнітивну земельну економіку". *Економіст*. 2021. № 5. С. 10–23.
7. Ковалів О.І. Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма: Монографія. Київ: ДІА, 2016. 416 с.
8. Ковалів О.І. "Когнітивна земельна економіка" — основний ключ до звершення земельної реформи в Україні як нової парадигми. *Ефективна економіка*. 2021. №6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/10.pdf. (дата звернення: 10.09.2022).
9. Ковалів О.І. Земельний диявол. Як зняти прокляття із земельної реформи. *Дзеркало тижня*. 23–30 вересня 2017. № 35 (331). С. 11.

EMPIRICAL KNOWLEDGE OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ORIENTATIONS (BASIS) OF THE CURRENT LEGAL SYSTEM OF LAND AND NATURAL USE IN UKRAINE (EMPHASIS ON THE AGRICULTURAL SECTOR)

Kovaliv O.

Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Honored Worker of Agriculture of Ukraine, Chief Researcher of the Department of Environmental Economics in the Agrosphere

Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS (Kyiv, Ukraine)
e-mail: okoivaliv@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>

An analysis and synthesis of ecological, socio-economic and normative-legal aspects as factors of objectivity and subjectivity of land-nature use, which are based on the laws of inanimate and living nature and society and are fully consistent with the current norms of the Constitution of Ukraine, has been carried out. It has been proven that economic and legal relations in Ukraine require the urgent construction of a constitutionally motivated system of economic approach to the process of land and nature use, primarily for the benefit of its citizens. It has been established that a special approach is required to model relations in relation to the use of renewable natural resources, which include soils, animal life, microbiota, solar, wind and other energy, atmosphere, hydrosphere, terrestrial vegetation and other natural resources. The main empirical knowledge based on the analysis and synthesis of socio-economic and normative-legal aspects of the balanced use of natural objects of property rights of the Ukrainian people, especially in the agricultural sphere, which are based on the laws of inanimate and living nature and society and are fully consistent with the current norms of the Constitution of Ukraine, are summarized. The necessary and sufficient set of fundamental scientific and theoretical aspects as the basis of organizational and economic guidelines for balanced nature management as a result of land reform in Ukraine as a new paradigm has been formulated.

Keywords: Constitution of Ukraine, land and its natural resources, cognitive land economy, nature management, agrosphere, system.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30 [in Ukrainian]
2. Kovaliv, O.I. (2015). Osoblyvosti zemelnykh vidnosyn ta pryrodokorystuvannia v interesakh Ukrainskoho narodu [Features of land relations and environmental management in the interests of the Ukrainian people]. *Efektivna ekonomika — Efficient economy*, 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4251> [in Ukrainian].
3. Kovaliv, O.I. (2021). “Cognitive land economy” as a way of accomplishment the objective laws of living and non-living nature and society. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia — Balanced nature using*, 2, 13–23 [in English].
4. Zaika, A.O. (2021). Regulatory and Legal Support of Land Reform in Ukraine. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia — Balanced nature using*, 2, 24–34 [in English].
5. Kovaliv, O. (2016). Teoretychno-metodolohichni zasady zvershennia zemelnoi reformy v Ukraini yak nova paradyhma [Theoretical and methodological principles of land reform in Ukraine as a new paradigm]. *WSPÚPRACA EUROPEJSKA NR*, 3 (10), 35–47 [in Ukrainian].
6. Kovaliv, O.I. (2021). Nova paradyhma zvershennia zemelnoi reformy v Ukraini — cherez “kohnityvnu zemelnu ekonomiku” [The new paradigm of land reform in Ukraine — through the “cognitive land economy”]. *Ekonomist*, 5, 10–23 [in Ukrainian].
7. Kovaliv, O.I. (2016). *Zvershennia zemelnoi reformy v Ukraini: nova paradyhma [Completion of land reform in Ukraine: a new paradigm]*. Kyiv: DIA [in Ukrainian].
8. Kovaliv, O.I. (2021). “Kohnityvna zemelna ekonomika” — osnovnyi kliuch do zvershennia zemelnoi reformy v Ukraini yak novoi paradyhmy [“Cognitive land economy” — the main key to land reform in Ukraine as a new paradigm]. *Efektivna ekonomika — Efficient economy*, 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/10.pdf [in Ukrainian].
9. Kovaliv, O.I. (2017). Zemelnyi dyiavol. Yak zniaty prokliattia iz zemelnoi reformy [The earth devil. How to lift the curse of land reform]. *Dzercalo tyjnia — The Mirror Weekly*, 35 (331), 11 [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ковалів Олександр Іванович, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, заступлений працівник сільського господарства України, головний науковий співробітник відділу економіки природокористування в агросфері, Інститут агроекології і природокористування НААН (вул. Метрологічна, 12, м. Київ, 03143, Україна; e-mail: okoivaliv@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4908-7963>)